

บทที่ 4

เพลงขับสายแปง

4.1 ความหมาย

"ขับ" คือ การเอื้อนเอ่ยเนื้อความ (กลอน) เป็นทำนอง สุจิตต์ วงษ์เทศ (2542, น.28) ได้กล่าวว่า เพลงขับหรือการขับ เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชนชาวบริเวณแถบเอเชียอาคเนย์ และเป็นการละเล่นดั้งเดิมของประชาชนชาวสยามในตระกูล ไทย-ลาว เป็นลักษณะของการเปล่งเสียงเป็นทำนองอย่างเสรี มีความยาวไม่แน่นอนโดยเน้นถ้อยคำเป็นหลักทำนอง มักเล่นเรื่องเล่า หรือมีการโต้ตอบระหว่างชายหญิง ประเพณีการขับและลำ เคยแพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนชาวสยามทุกท้องถิ่น เช่น กลุ่มลุ่มน้ำแดง-ดำ ในทางภาคเหนือของเวียดนาม กลุ่มลุ่มน้ำโขง ตั้งแต่เขตสิบสองพันนาในมณฑลยูนนานของจีนลงมาตลอดแนวไทย-ลาว

คำว่า “แปง” ในภาษาไทยโซ่ง หมายถึง ความอ่อนหวาน อ่อนโยน น่ารัก (สัมภาษณ์ อ.พิมพ์นภา รัตนสิงห์, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2554) จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบความหมายของเพลงขับสายแปงด้วยการตีความหมายจากคำแต่ละคำ โดยพิจารณาจากการขึ้นต้นเพลงลักษณะหนึ่งที่ว่า “แปงเอ๋ย.....” คำว่า “แปงเอ๋ย” แปลความหมายว่า “สุดที่รัก” หรือหมายรวมถึงการกล่าวถึงคนที่ต้องทะนุถนอม (สำรวย จันทรผ่อง, สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2554) หรือคำขึ้นต้นของเพลงเข้ากางขวง (เข้าลานบ้าน ในประเพณีเล่นช่วง) ว่า “เสียงมักแปง...” แปลความหมายว่า “เพราะรัก...” (บุญสม มียอด, สัมภาษณ์ 19 มิถุนายน 2555)

ความหมายโดยรวม คำว่า “ขับสายแปง” หมายถึง การเอื้อนเอ่ยเนื้อความ (กลอน) ของชาวไทยโซ่งเป็นทำนองไพเราะ อ่อนหวาน อ่อนโยน และความรัก มีทำนองไม่ซับซ้อน เรียบง่าย มีภาษาในการบรรยายถึงภาพชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ อย่างงดงาม เพื่อหักทลาย บอกเรื่องราว หรือโต้ตอบกัน มีอยู่ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของไทยโซ่งในงานรื่นเริงทั่วไป เช่น อีนกอน (เล่นลูกขวง) การเรียกขวัญ การลงขวง (การเกี่ยวสาว – หนุ่ม) งานเทศกาลประจำปี (ช่วงสงกรานต์) เป็นต้น

4.2 ประเภทเพลงขับสายแปง

เพลงขับสายแปงโดยเนื้อหา ก็คือ การขับลำนำอย่างหนึ่ง มีการใช้และแบ่งหน้าที่ตามลักษณะการใช้งานอย่างชัดเจน ดังนี้

1) ขับหักทลาย (ขับสายแปง) แสดงความรัก ความหวังดี (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง, โรงเรียนวัดหนองปรัง, และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบุรี. 2553, น. 54) มีอยู่ในประเพณีอีนกอน (เล่นขวง) เป็นการขับหักทลายกัน แสดงความรัก ความหวังดีต่อกันระหว่างผู้

เล่นลูกช่วงของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย คำขึ้นต้นของคำขับ จะมีคำว่า “แปง” อยู่ จึงเรียกคำขับที่หักทายเป็น คำขับสายแปง³

2) ขับแปงขวัญ คือ การขับเรียกขวัญ ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ตามความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทยเชื่อว่า ขวัญเป็นสิ่งสำคัญอยู่กับตัวคนทุกคน คราวใดถ้าขวัญหนีออกไป จะเป็นเหตุให้เจ็บป่วย จึงต้องมีการเรียกขวัญกลับคืนมา การขับสายแปงเพื่อเรียกขวัญ มีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการแบ่งช่วงของการขับเป็น 2 ช่วง คือ การขับสายแปงเรียกขวัญ และการขับสายแปงเพื่อเชิญขวัญมากิน (รับประทาน) ของเช่นไผ่

3) ขับเอ็นพร หรือ แปงพร เป็นการกล่าวความขอบคุณ และอวยพรให้แก่เจ้าของบ้าน ที่ให้การต้อนรับ และความสะดวกแก่ผู้มาเยือน ให้มีความอยู่ดี มีสุข [ข้อประจักษ์จากข้อมูลภาคสนาม ในวันที่ 26 มิถุนายน ที่บ้านสะแกราย มังงานเสนตัวแม่บุญสม มียอด (พิธีสะเดาะเคราะห์) ป่าวิไล สระทองหน (อายุ 62 ปี) อยู่ที่ ต.สระพัฒนา อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม ได้ขับอวยพรให้แม่บุญสม ในช่วงที่มีการหักท่ายกัน หรือในกรณีอื่นๆ มีการขับอวยพรแก่ผู้มาเยือน มาช่วยงาน หรือกรณีผู้ใหญ่ให้พรผู้น้อย เป็นต้น]

4) ขับเล่าเรื่อง เป็นการบอกเล่าเรื่องราว มีบทบาทหน้าที่คล้ายกับนิทาน ที่ขับเพื่อเล่าเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมา นิทานไทยไซ่ง หรือเรื่องที่ต้องการสอนเกี่ยวกับศีลธรรม มีทั้งที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และสืบทอดกันปากต่อปาก

5) ขับเกี่ยวสาว - หนุ่ม มีอยู่ในประเพณีอื่นกอน (เล่นคอน, เล่นช่วง) ในช่วงเดือนห้า (จันทรคติ) เป็นช่วงพักผ่อนเล็กจากการทำนา กลุ่มหนุ่มน้อยหนุ่มใหญ่จะเดินทางไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อขอเล่นลูกช่วง ตามขวง (ลานบ้านของสาวที่รับเป็นหัวหน้าในหมู่บ้านนั้น) ขับสายแปงเกี่ยวสาว-หนุ่ม จัดได้ว่าเป็นกิจกรรมบันเทิง ที่สานสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง เป็นเพลงปฏิพากย์ที่มีการโต้ตอบกัน คล้ายกับเพลงอีแซว เพลงฉ่อยในวัฒนธรรมไทย เนื้อหาต่าง ๆ ที่อยู่ในเพลงขับสายแปงประเภทนี้ มักเชื่อมโยงเอาโลกของนิทาน ธรรมชาติ วิถีชีวิตมาเปรียบเปรยกับหญิงที่สนใจ หรือชายหนุ่มที่หมายปองได้อย่างลงตัว และงดงามในเชิงภาษาการเปรียบเทียบ เช่น บทเกี่ยวสาวจากการบอกเล่าของคุณสำรวย จันทรผ่อง ผู้บอกข้อมูล จ.เพชรบุรี (สัมภาษณ์ 21 ต.ค. 2554) กล่าวถึงบทเกี่ยวสาวที่เปรียบเปรยความรักของหนุ่มสาวที่เหมือนกับเส้นหวาย เถาวัลย์ที่พันเกี่ยวกับต้นไม้อย่างเหนียวแน่น หากจะดึงความรักของชายหญิงคู่นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้พลังกำลังอย่างมหาศาลโดยใช้ช่างมาลากดึงออกไป เป็นต้น ภาพสะท้อนของการเปรียบเทียบดังกล่าว ทำให้เห็นภาพของธรรมชาติที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิต

6) ขับกล่อมเด็ก เพื่อให้เด็กนอน เช่น บทขับว่า

นอนชะเนอ ลูหล่า นอนเหยอ	มะนอนโตไ้จิมาทอดตา
โตหมาจิมากินกัน	โตอันจิมากินห้า
นอน นอน นอน นอน	นอนชะเนอลูหล่าตามันเหยอ

³ ขับสายแปง นอกจากจะหมายถึงการขับหักท่าย แสดงความรักแล้ว ยังเป็นชื่อเรียกการขับสำเนาของชาวไทยไซ่งด้วย

ตามันมันคือตาหมูน้อย

ผู้น้อยจ้อยนอนอุ้จะเหลยฯ

เนื้อความมาจากเอกสารแจก ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน ซึ่งแม่บุญสมบอกว่า “แม่ลืมไปแล้ว แต่พอเห็นเข้า (อ่าน) ก็จำได้ว่าเคยได้ยินทำนองนี้” (ในเอกสารมีแสดงไว้ 6 เนื้อความ) แปลความเป็นสำนวนไทยโดยแม่บุญสม ดังนี้

นอนเสี่ยเถอะลูกรักนอนเสี่ยเถิด

ไม่นอนตัวไก่อจะมาจิกตา

ตัวหมาจะมากินกัน

ตัวอันจะมากินห้า (อวยวะเพศชาย)

นอน นอน นอน นอน

นอนเสี่ยเถิดลูกรักตาใส

ตาใสๆ คือตาหมูน้อย

เจ้าเด็กน้อยนอนเปลเสี่ยเถอะฯ

จากการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากพื้นที่ อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม โดยสัมภาษณ์ป้าวิไล สระทองหน หมอขับชื่อดังซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวไทยโซ่ง มีผลงานการขับเพลงมากมาย มีการบันทึกเป็นข้อมูลเสียงไว้หลายชุด ทั้งที่เก็บเป็นข้อมูลและจำหน่ายเป็นการค้า อีกทั้งได้รับเชิญให้ขับเพลงสายแปงออกรายการวิทยุคลื่น AM 630 สถานีวิทยุชุมชนทลทหารบกที่ 11 จัดโดย นายสามชัย ธีระพงศ์ ซึ่งเป็นช่องสัญญาณที่ใช้ภาษาพื้นถิ่นไทยโซ่ง ป้าวิไล สระทองหน กล่าวว่า เพลงขับสายแปงมีหลายประเภท แต่อีกประเภทหนึ่งที่ปัจจุบันไม่มีผู้ขับ หรือไม่ได้รับการถ่ายทอดเพิ่มเติม คือ การขับสายแปงกล่อมลูก ซึ่งมีลักษณะการขับที่เหมือนกับขับสายแปงประเภทอื่น แต่แตกต่างกันที่เนื้อหา ที่เป็นการกล่าวให้เด็กนอนด้วยเสียงอ่อนโยน แล้วบอกว่า ถ้าไม่นอนตัวไก่อจะมาจิกตา หมาจะมากินกัน ตัวอันจะมากินห้า เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เด็กสงบลง และหลับง่าย

มีข้อน่าสังเกตจากการสอบถามว่า มีการขับสายแปงในพิธีเสนเฮือนหรือไม่ คำตอบที่ได้ คือ ไม่มี การขับสายแปงในการทำพิธีที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ พิธีเสนต่างๆ แต่จะสอดแทรก เช่น การขับเพื่อขอบคุณผู้ที่มาร่วมงาน การขับอวยพรเจ้าภาพ หรือผู้มาร่วมงาน เป็นต้น แต่จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามหลายครั้ง พบว่า หมอเสน คือ ผู้ที่ทำพิธีที่เกี่ยวข้องกับการบูชาผีบรรพบุรุษ จะมีการกล่าวเนื้อความเพื่อบูชาและติดต่อกับผีบรรพบุรุษ ตามแต่หมอเสนแต่ละคนที่ได้รับสืบทอดพิธีเสนมา และพบว่า ในบางครั้งก็มีการขับลำนำเป็นทำนองไพเราะด้วยเช่นกัน แต่เป็นช่วงสั้นๆ แล้วก็กลับมาท่อนเนื้อความตามปกติอีก และจากการได้ข้อมูลจากครอบครัวจอมบุญ ว่า ในพิธีศพของคุณพ่อจรัญ จอมบุญ (2526) มีการขับลำนำ คร่ำครวญ ถึงผู้ตาย อย่างไพเราะมาก ถึงกับผู้ให้ข้อมูลยังจำความรู้สึกนั้นได้จนถึงทุกวันนี้

ผู้วิจัยจึงประมวลได้ว่า การขับลำนำนั้น คงมีในกิจกรรมทั้งที่เป็นความบันเทิง การละเล่น และกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเสน บูชาผีบรรพบุรุษ และสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น เพียงแต่การขับลำนำเหล่านั้น จะไม่เรียกว่าขับสายแปง เพราะขับสายแปง เป็นเรื่องราวของความรัก โดยเฉพาะความรักฉันทน์หนุ่มสาว ที่มีการใช้ในประเพณีอื่นก่อน และยังคงเรียกคำขับที่เนื้อความไม่เกี่ยวกับความรัก ว่า เป็นขับสายแปงด้วย เช่น คำขับอวยพร คำขับเล่าเรื่อง คำขับแปงขวัญ คำขับกล่อมเด็ก เป็นต้น

4.3 รูปแบบและองค์ประกอบของเพลงขับสายแปง

ความแตกต่างของการขับสายแปงนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ร้องลำนาน่า มีความชำนาญ มีการฝึกฝน และจดจำมาอย่างไร จากการสอบถามแม่บุญสม มียอด (13 ก.ค. 2554) ท่านกล่าวว่า เวลาขับสายแปงเล่น ช่วง (เล่นลูกช่วงในประเพณีอื่นก่อน) ก็มีกันหลายแบบ แล้วแต่คน บางคนมีความชำนาญก็เอื้อนเสียงได้ไพอเพราะ มีลีลา แม่ขับพ่อขับแต่ละคน แต่ละถิ่น ก็มีความนิยมไม่เหมือนกัน บางคนก็ร้องเอาตรงๆ เลย (คือไม่เอื้อนทอดเสียง)

ในการศึกษาองค์ประกอบของเพลงขับสายแปง ผู้วิจัยพบประเด็นในการพิจารณา ดังนี้

1) การขึ้นต้น

การขึ้นต้นในเพลงขับสายแปงมีมากมายหลายลักษณะ จากการเก็บข้อมูลพบว่า พ่อเพลงแม่เพลงแต่ละท่านมีวิธีการเกริ่นขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกัน เช่น ร้องขึ้นต้นว่า “แปงหน้า ไกเมืองเอย, อูย เยย เย้ย, โอโห้ โอโห้โอ, ไชล่า ไชแปง, แปงหน้า เดินทางเอย เป็นต้น การขึ้นต้นดังกล่าว เปรียบเสมือนการร้องบอกความพร้อมที่จะเริ่มต้นการขับเพลง

ภาพที่ 4-1 ตัวอย่างการขึ้นต้นเพลงโดยใช้เนื้อร้องว่า “แปงนา ไกเมืองเอย”

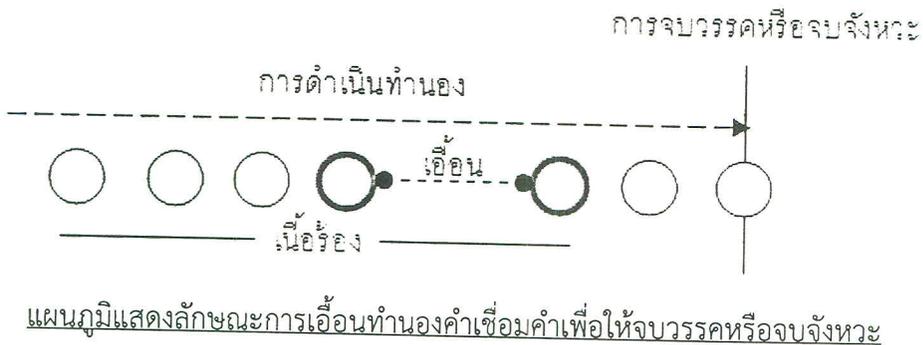
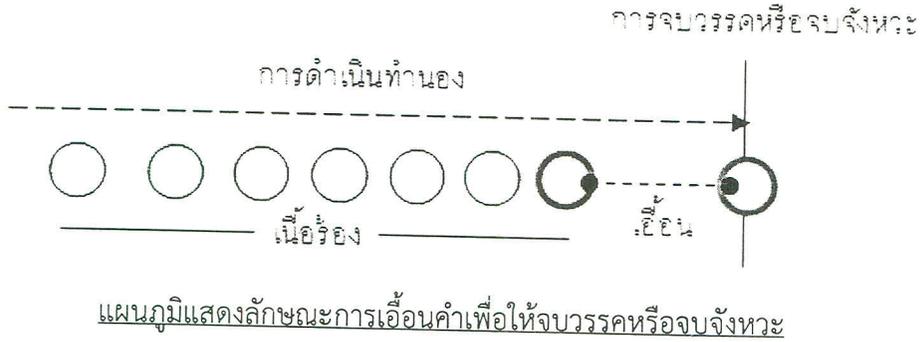

ภาพที่ 4-2 ตัวอย่างการขึ้นต้นเพลงโดยใช้เนื้อร้องว่า “อูย เยย เย้ย”

2) ส่วนเนื้อร้อง

เนื้อร้องและการร้องในเพลงขับสายแปง เป็นเนื้อร้องที่ได้รับการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะหรือใช้ความจำ บ้างก็จดด้วยภาษาไทยคำหรือการใช้ตัวอักษรภาษาไทยโดยผสมใช้คำในภาษาไทยซึ่งในการบันทึก การร้องหรือขับเพลงขับสายแปง มีลักษณะการร้องแบบทำนองเดียวซ้ำทำนองและจังหวะ หรือเรียกว่า “ร้อยเนื้อหนึ่งทำนอง” มีการใช้เสียงสูงต่ำเข้ามาประกอบในช่วงของจวรรคหรือจบเพลง เน้น

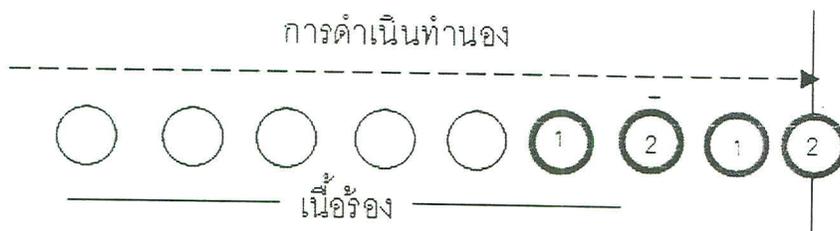

(2) *สร้อยเพลงส่วนตัว* สร้อยเพลง หมายถึง การเพิ่มคำร้องผสมทำนองเพื่อให้ครบจังหวะในหนึ่งวรรคของการดำเนินทำนอง สร้อยเพลงที่พบในช่วงของการขับเพลงขับสายแปง มักร้อยอยู่ในเนื้อร้องส่วนต้นของวรรค ทั้งนี้พิจารณาได้ว่า ศิลปินต้องการเพิ่มทำนองให้มีสีสัน หรือเพิ่มทำนองให้ลงจังหวะในกรณีที่มีคำร้องสั้นหรือน้อยไปในแต่ละวรรค คำสร้อยที่พบในการขับสายแปง เช่น ห่าวเอย, เออเอ้ย เป็นต้น

(3) *การซ้ำเนื้อ* การซ้ำเนื้อเพลงมีแนวคิดเดียวกันกับการเอื้อนเสียง โดยร้องมีจุดประสงค์เพื่อให้การร้องครบถ้วนตามจังหวะ การขับซ้ำเนื้อในเพลงขับสายแปงมักพบในเนื้อเพลงสองพยางค์สุดท้าย วิธีการร้องซ้ำ คือการเพิ่มระดับเสียงวรรณยุกต์ของพยางค์ท้ายสุดและลงจบจังหวะด้วยระดับเสียงวรรณยุกต์เดิมของพยางค์นั้น

การจบวรรคหรือจบจังหวะ

*สัญลักษณ์ 1 คือ พยางค์ที่ 1 ใน 2 พยางค์สุดท้ายของวรรค

สัญลักษณ์ 2 คือ พยางค์ที่ 2 ใน 2 พยางค์สุดท้ายของวรรค

สัญลักษณ์ + คือ การเพิ่มระดับเสียงวรรณยุกต์ของพยางค์

สัญลักษณ์ / คือ การลดระดับเสียงวรรณยุกต์ของพยางค์กลับสู่ทำนองจบวรรค

ตัวอย่างแผนภูมิแสดงลักษณะการซ้ำซ้ำเนื้อในเพลงขับสายแปง

ส่วนการหยุดหรือสิ้นสุดการขับนั้น สามารถหยุดหรือจบในช่วงใดก็ได้ โดยส่วนใหญ่มักจะพิจารณาจากผู้ร้องว่า เนื้อเพลงที่กำลังขับเพลงอยู่นั้น จบความหมายหรือเรื่องราวสมบูรณ์ในประโยคหรือวรรคแล้วหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ก็สามารถขับเพลงต่อได้โดยเริ่มจากเนื้อร้องช่วงใดช่วงหนึ่งได้อย่างเสรี

4) ส่วนการร้องสอดรับ (ลูกคู่)

ในส่วนของ การร้องสอดรับของลูกคู่ เป็นการร้องร่วมกันกับผู้ฟังหรือผู้ที่เข้ามาร่วมร้อง การร้องสอดรับของลูกคู่ไม่ต้องใช้เนื้อร้องหรือบทส้อยอย่างเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ เพียงแต่เอื้อนทำนองสอดรับจากพ่อเพลง แม่เพลง ในช่วงที่จบวรรคในเนื้อเพลงขับสายแปง โดยเอื้อนเอ่ยด้วยเสียงที่ว่า

“...ฮะไฮ้ไฮ้ หละ โอะ โห โอ โอะ โห โอ โอะ โห โอ ไฮ้ โอ ไฮ้...”

ภาพที่ 4-3 ตัวอย่างทำนองการร้องสอดรับในเพลงขับสายแปงของลูกคู่

5) การด้น (improvisation)

การด้น คือ การสร้างเนื้อหา (เนื้อเพลง) จังหวะ หรือทำนอง ในทันทีทันใดด้วยทักษะทางศิลปะ โดยมีได้มีการเตรียมตัว ทั้งนี้ความสามารถในการด้นขึ้นอยู่กับความชำนาญและประสบการณ์ของศิลปิน การด้นที่พบอยู่ในเพลงขับสายแปง แบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ การด้นเนื้อร้อง การด้นคำ และการด้นทำนอง

(1) การด้นเนื้อร้อง เป็นลักษณะของการด้นกลอนสดเพื่อร้องขับให้แก่ผู้ฟัง เป็นความสามารถของศิลปินในการร้องเนื้อที่แต่งขึ้นใหม่ในเวลานั้น ในปัจจุบัน การด้นเนื้อร้องโดยส่วนใหญ่พบในการขับสายแปงประเภทขับอวยพร หรือขับทักทาย

(2) การด้นคำ เนื่องจากการขับเพลงขับสายแปง เป็นการขับเนื้อที่ใช้ความจำ ดังนั้น การขับแต่ละครั้งหรือแต่ละรอบนั้น ใช้เนื้อร้องที่ไม่เหมือนกันหรือซ้ำกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงความหมายในการขับบทต่าง ๆ ไว้เหมือนเดิม ซึ่งจัดได้ว่าเป็นความสามารถของพ่อเพลง แม่เพลงในเรื่องของการใช้ไหวพริบปฏิภาณ

(3) การด้นทำนอง ในลักษณะของการขับเพลงขับสายแปง หมอขับหรือศิลปินแต่คน จะมีวิธีทำที่ลีลาในการขับเพลงที่แตกต่างกัน ต่างคนต่างมีกลวิธีการขับเพลงที่ไม่เหมือนกัน การด้นทำนองจึงเป็นลักษณะของการสร้างสีสันผ่านการบรรจूसร้อยเพลงหรือการเอื้อนในลักษณะต่าง ๆ ตามอิสระของศิลปิน

6) การโต้ตอบ (เพลงปฏิพากย์)

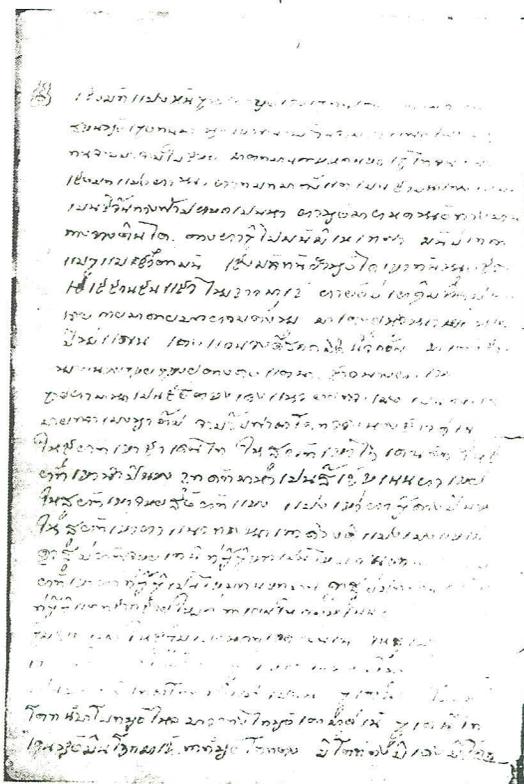
การโต้ตอบในลักษณะเพลงปฏิพากย์ของเพลงขับสายแปง พบในเพลงขับสายแปงประเภทเพลงขับเกี่ยวหนุ่ม-สาว ซึ่งการขับเพลงเกี่ยวหนุ่ม-สาว จัดเป็นเพลงปฏิพากย์ที่มีการโต้ตอบกันอย่างเพลงอีแซวหรือเพลงฉ่อยในวัฒนธรรมไทยพื้นบ้าน เนื้อหาเพลงขับสายแปงประเภทนี้มักเชื่อมโยงเอาโลกของนิทาน ธรรมชาติ วิถีชีวิตมาเปรียบเปรยกับหญิงสาวที่หมายตา หรือชายหนุ่มที่หมายปองได้อย่างลงตัว และงดงามด้วยชั้นเชิงทางภาษาเปรียบเทียบกับดังาม

4.4 บทบาทหน้าที่ของเพลงขับสายแปง

เพลงขับสายแปง เป็นการขับลำนำของชาวไทยโซ่ง เพื่อสื่อสารและเชื่อมความสัมพันธ์กันในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง โดยเฉพาะเป็นช่องทางที่ใช้บอกความในใจ และสืบสานความสัมพันธ์กันระหว่างหนุ่มสาว ซึ่งข้อมูลจากการเก็บเนื้อความของเพลงขับสายแปงที่ได้รับการบันทึกไว้จากพ่อจรรย์ จอมบุญ (เสียชีวิตเมื่อปี 2526) บันทึกเมื่อตอนอายุประมาณ 25 ปี ปัจจุบันบันทึกดังกล่าวมีอายุ 55 ปี โดยพ่อจรรย์ จอมบุญ ได้สืบทอดท่องจำมาจากคุณพ่อของท่าน คือ คุณตาก้า จอมบุญ จากคำบอกเล่า คุณ

⁶ เพลงปฏิพากย์ (Dialogue Song) เป็นลักษณะเพลงที่ชายหญิงใช้ร้องโต้ตอบกัน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเกี่ยวพาราสี ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่ไหวพริบ การชิงไหวชิงพริบกัน ซึ่งเพลงปฏิพากย์ จัดเป็นเพลงพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่พบในทุกภาคของประเทศไทย และในเพลงชนเผ่าทุกถิ่น เช่น ไทลาว ไทลื้อ เป็นต้น

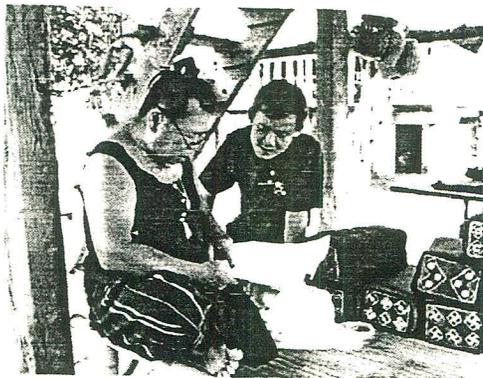
ตาอพยพมาจากเพชรบุรีตอนหนุ่มๆ (อายุประมาณ 18 ปี) และผู้วิจัยได้ประมาณการคร่าวๆ กับคุณแม่ บุญสม มียอด (ซึ่งท่านเป็นลูกสาวคนสุดท้ายของคุณตาก้า กับคุณยายสวย จอมบุญ) เนื้อความเหล่านั้น น่าจะมีความสืบเนื่องมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี มีเนื้อความ 34 หน้า (กระดาษสมุดบันทึกขนาดประมาณ A4)

ภาพที่ 4-4. คุณพ่อจรัญ จอมบุญ และบันทึกเพลงขับสายแปงหน้าแรก ของคุณพ่อจรัญ จอมบุญ

เนื้อความส่วนใหญ่ในบันทึกดังกล่าว เป็นเพลงขับในประเพณีอื่นก่อน (เล่นคอน, เล่นช่วง) เริ่มต้นตั้งแต่เช้า เข้ากางขวง (เข้าบริเวณลานบ้านที่จัดให้สาวๆ มารวมกลุ่มกัน) คามข่าว (ถามข่าว) คาม เอียน (ถามว่ามาจากไหน) เบาะบ้าน (บอกบ้าน) สาบานบ้าน (ให้สาบานเพราะกลัวหนุ่มโกหก) จากนั้นก็ เรียกหนุ่มมากินข้าว (กรณีเล่นอื่นก่อนค้างคืน) เสร็จแล้วทางหนุ่มก็ขับสายแปงอวยพรให้ ถึงตอนนี้ ก็เป็น อันหยุดพักก่อน จะเริ่มกันอีกทีตอนเย็นประมาณบ่าย 5 ถึง 6 โมงเย็น ทางหนุ่มๆ ก็จะขับสายแปงชวน สาวๆ มาตอดคอนกัน (ทอดลูกขวง) เนื้อความต่อมาเป็นเรื่องโต้ตอบกันระหว่างเล่นลูกขวง เมื่อเล่นลูก ขวงจบ ก็เป็นบทขับเอ็นพร (อวยพร)

ในการขับสายแปงนั้น สิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งคือ ความแม่นยำในเนื้อความ (กลอน) มีการท่องจำ จนขึ้นใจ อย่างที่ไทยโซ่งเรียกว่า “เข้าก่าน” (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง, โรงเรียนวัดหนองปรัง, และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบุรี. 2553, น.55) เมื่อท่องจำได้ ก็ สามารถขับทักทายสาวหรือหนุ่มได้ ซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกเขินอายหรือเคอะเขินได้มากกว่าการพูดด้วย ตนเอง และเมื่อชำนาญมากเข้า ก็อาจสามารถแต่งกลอนสด ขึ้นใช้ได้โดยปฏิภาณ

ภาพที่ 4-5 ป้าหวาน ทองคงหาญ (อายุ 66 ปี)

ไทยโซ่งที่บ้านไผ่หูช้าง อ.บางเลน จ.นครปฐม กำลังหัดทอจ้บ ขั้วสายแปงให้ฟัง

การทำความเข้าใจหน้าที่และบทบาทของเพลงขั้วสายแปง ผู้วิจัยเห็นว่า ควรทำความเข้าใจและจินตนาการถึงบรรยากาศของการเล่นอื่นก่อนในสมัยก่อน ช่วง 50 ปีที่แล้ว ที่ประเพณีเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวไทยโซ่ง โดยอาศัยเพลงขั้วสายแปงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง จึงขอแนะนำบันทึกของแม่บุญสม มียอด (อายุ 74 ปี) ผู้เคยได้เล่นและเคยได้เจอประสบการณ์มาตั้งแต่สมัยสาว ๆ ซึ่งได้เขียนไว้เพื่อให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ทราบความเป็นมาของหนุ่มสาวไทยโซ่ง (ไตดำ) บันทึกดังกล่าวมีดังนี้

ภาพที่ 4-6 คุณแม่บุญสม มียอด (อายุ 74 ปี)

อยากจะท้าวความตั้งแต่สมัยเก่าพ่อแม่ปู่ย่า เขาทำกัน มาเล่าให้ฟังและจะได้จำไปเล่าให้เด็กสมัยนี้ฟังบ้าง แต่ก่อนหมู่บ้านเรานี้ทำนาทำไร่ พอเสร็จจากนาก็เป็นเดือนห้า หรือทางไทยเขาวัวเป็นเดือนเมษา ก่อนนี้มีแต่ทำนา จะไปรับจ้างทำงานโรงงานก็ไม่มี ได้แต่ออกจากบ้านไปเล่น

ช่วงกัน การเล่นช่วงแต่ก่อนเขาเรียกว่า เล่นคอน หนุ่มๆ เขาก็เอาเสื้อผ้าใส่กระเป๋าดูเดินไปตาม หมู่บ้านที่มีสาว ๆ ตั้งขวง (ขวง คือ ลานบ้านที่สาว ๆ มารวมกลุ่มเล่นช่วงกัน) มีทั้งหมดปี หมอ แคน หมอลำ ถ้าไปถึงขวงไหนก็ตบมือเป่าแคนหน้าบ้าน ถ้ามั่นขวง (หัวหน้ากลุ่ม) เขาว่า ว่าง ใหม่วันนี้ ถ้าวันไหนว่างเขาก็รับเอาไว้ ถ้าไม่ว่างก็ไปทางอื่นต่อ จนกว่าจะหมดเดือนห้า หรือ หน้าสงกรานต์ พอถึงเดือนหก ก็กลับบ้านลงมือทำนากัน

ถ้าสาวเขารับว่าจะให้เล่นช่วง วันนั้นหนุ่มก็จะวางกระเป๋ายุติ่ถุนบ้าน แล้วก็ขับถามบ้าน - สาวก็ตอบรับบอกบ้านว่าอยู่ไหน จากนั้นก็เรียกหนุ่มมากินข้าว เพราะเล่นคอนค้ำ (คืออยู่ เล่นช่วงกันค้ำคีน) สาว ๆ ก็จะมารวมกันหุงข้าว ทำกับข้าวให้กิน เสร็จแล้วทางหนุ่มเขาก็อวย พรให้เจ้าของบ้าน เป็นอันเสร็จพิธีเข้าทางขวง ขึ้นตอนแรก

พอตกตอนบ่ายในเวลาประมาณ 5 โมงเย็น เขาก็จะขับต๊อดคอน (ขับก่อนจะโยนลูกขวง) บอก ให้หนุ่มน้อย สาวน้อย แต่งตัวมาต๊อดคอน (โยนลูกขวง) พอประมาณตอนเย็น 6 โมง หรือ 6 โมงครึ่ง ก็เลิกกัน หลังจากนั้นก็เป่าแคนรำทั้งหนุ่มสาว พอถึงเวลาประมาณ 5 ทุ่ม หรือเที่ยง คีน ก็เลิกกัน แต่หมอบับหนุ่ม - หมอบับสาว ก็ร้องเกี่ยวกันตลอดคีน จนถึงเวลาตีสี่ตีห้าก็ลง วานสาว (วานสาว หมายความว่า จะจับคู่คุยกัน) สาว ๆ เขาก็นั่งเป็นแถว เอาผ้าคลุมหน้า แล้ว ให้หนุ่มเลือกเอา พอถูกใจแล้วก็พากันไปนั่งคุยกัน จับคู่ห่างกันพอประมาณ คนไหน คุยไหน คุย ถูกใจ ก็คุยกันจนสว่าง คนไหนไม่ถูกใจ ก็ขอเลิกไปนอนกัน เป็นอันเสร็จจากการเล่นแคนในวัน นั้น ถ้าหนุ่มบ้านไหนถูกใจ ก็มาเล่นอีก แต่ไม่ทุกวัน เพราะต้องปล่อยโอกาสให้หนุ่มอื่นเล่น บ้าง

ปัจจุบันประเพณีอันก่อนที่เป็นดังอดีต ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว จะปรากฏก็ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ของชาวไทยโซ่ง ซึ่งก็เป็นเพียงการแสดงที่พอให้รำลึกถึงว่า แต่เดิมมีการละเล่นแบบนี้อยู่ในสังคมไทยโซ่ง และยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ชุมชนและลูกหลานไทยโซ่งได้เรียนรู้สืบต่อกัน

อดีตที่ผ่านมา โอกาสที่หนุ่มสาวไทยโซ่งต่างถิ่นต่างที่จะพบกันมีไม่มากนัก ประเพณีอัน ก่อน จึงทำหน้าที่นั้นเพื่อให้หนุ่มสาวได้มาพบกัน และเพลงขับสายแปงก็มีหน้าที่สำคัญเป็นสะพานเชื่อม การสื่อสาร ความสัมพันธ์ และสื่ออารมณ์ความรู้สึกของหนุ่มสาว ระหว่างที่ใช้เพลงขับสายแปงผูกใจของ กันและกัน

สำหรับในปัจจุบัน โอกาสที่หนุ่มสาวจะพบกันมีมาก เช่น เจอกันในระบบของการเรียนการศึกษา การทำงาน การท่องเที่ยว กิจกรรมบันเทิงอีกหลายอย่างในปัจจุบัน และการสื่อสารกันในโลก อินเทอร์เน็ต อย่างเครือข่ายสังคมเฟสบุ๊ค เป็นต้น ทำให้บทบาทและหน้าที่ของเพลงขับสายแปง ที่จะเป็น สายสัมพันธ์เชื่อมกันในประเพณีอันก่อนอย่างในอดีตก็หมดไป คงเหลือไว้แต่เรื่องราว และความทรงจำที่ ได้จดบันทึกและเล่าสืบต่อกันมา

สรุปบทที่ 4

“ซัซสายแปง” คือ การซัซลำน้า (การเอื้อนเอ่ยเนื้อความเป็นทำนอง) อย่างหนึ่งของชาวไทยโซ่ง เป็นทำนองไพเราะ อ่อนหวาน และเกี่ยวกับความรัก มีทำนองไม่ซัซซ้อน เรียบง่าย มีภาษาในการบรรยายถึงภาพชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ อย่างงดงาม เพื่อทักทาย บอกเรื่องราว หรือโต้ตอบกัน มีอยู่ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวไทยโซ่งในงานรื่นเริงทั่วไป เช่น อังกอน (เล่นลูกช่วง) การเรียกขวัญ การลงวง (การเกี่ยวสาว – หนุ่ม) งานเทศกาลประจำปี (ช่วงสงกรานต์) เป็นต้น

เพลงซัซสายแปงแบ่งประเภทตามลักษณะหน้าที่การใช้งานได้ 6 ประเภท คือ 1) ซัซทักทาย (สายแปง) แสดงความหวังดี จริงใจ 2) ซัซแปงขวัญ เพื่อเรียกขวัญ ให้มีสุขภาพดี แข็งแรง 3) ซัซเอ็นพร (แปงพร) อวยพรให้อยู่ดีมีสุข 4) ซัซเล่าเรื่อง บอกเล่าเรื่องราว ประวัติศาสตร์ นิทาน เรื่องเล่า คำสอน เป็นต้น 5) ซัซเกี่ยวสาว – หนุ่ม บทเกี่ยวระหว่างหนุ่มสาว แสดงและขอความรัก 6) ซัซกล่อมเด็ก เพื่อให้เด็กนอน

การซัซลำน้าของชาวไทยโซ่ง มีในกิจกรรมทั้งที่เป็นความบันเทิง การละเล่น และกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเสนา บูชาผีบรรพบุรุษ และสะเดาะเคราะห์ เพียงแต่การซัซลำน้าในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเสนา บูชาผีบรรพบุรุษ และสะเดาะเคราะห์ จะไม่เรียกว่าซัซสายแปง เพราะซัซสายแปงเป็นเรื่องราวของความรัก โดยเฉพาะความรักอันท์หนุ่มสาว ที่มีการเล่นกันประเพณีอังกอน

ความแตกต่างของการซัซสายแปงนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ร้องลำน้าว่า มีความชำนาญ มีการฝึกฝน และจดจำมาอย่างไร แม้ซัซพ่อซัซแม่แต่ละคน แต่ละถิ่น จึงมีรูปแบบการซัซที่คล้ายและแตกต่างกัน ในการศึกษาองค์ประกอบของเพลงซัซสายแปง พบประเด็นในการพิจารณา ดังนี้

1) การขึ้นต้น มีวิธีการเกริ่นขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกัน เช่น ร้องว่า “แปงหน้า ไกเมืองเอย, อูย เยย เย้ย, โอโห้ โอโห้โอ, ไชล่า ไชแปง, แปงหน้า เดินทางเอย เป็นต้น การขึ้นต้นเปรียบเหมือนการร้องบอกความพร้อมที่จะเริ่มต้นการซัซเพลง

2) ส่วนเนื้อร้อง มีลักษณะการร้องแบบทำนองเดียวซ้ำทำนองและจังหวะ หรือเรียกว่า “ร้อยเนื้อหนึ่งทำนอง” มีการใช้เสียงสูงต่ำเข้ามาประกอบในช่วงวรรคหรือจบเพลง

3) ลักษณะเฉพาะของการซัซเนื้อร้องเพลงซัซสายแปง ได้แก่ (1) การเอื้อน เพื่อให้ทำนองจบวรรคหรือจบจังหวะ หรือเพื่อเชื่อมคำในวรรคให้ลงจังหวะ วิธีของการเอื้อนทำนองนี้ ทำให้เกิดความแตกต่างเฉพาะ “หมอซัซ” การเอื้อนคำของหมอซัซ ส่งผลต่อความไพเราะและสีสันของการซัซเพลง (2) สร้อยเพลงส่วนหัว เป็นการเพิ่มทำนองให้มีสีสัน หรือเพิ่มทำนองให้ลงจังหวะในกรณีที่มีคำร้องสั้น หรือน้อยไปในแต่ละวรรค คำสร้อยที่พบในการซัซสายแปง เช่น ท่าวเอย, เออเอ้ย เป็นต้น (3) การซ้ำเนื้อ มักพบในเนื้อเพลงสองพยางค์สุดท้าย มีจุดประสงค์เพื่อให้การร้องครบถ้วนตามจังหวะ

4) ส่วนการร้องสอดรับ (ลูกคู่) เป็นการร้องร่วมกันกับผู้ฟังหรือผู้ที่เข้ามาร่วมร้อง

5) การดัน เป็นการสร้างเนื้อหา (เนื้อเพลง) จังหวะ หรือทำนอง ในทันทีทันใดด้วยความชำนาญ และประสบการณ์ของพ่อซัซแม่ซัซ การดันที่พบอยู่ในเพลงซัซสายแปง แบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ การดันเนื้อร้อง การดันคำ และการดันทำนอง

6) การโต้ตอบ การโต้ตอบในลักษณะเพลงปฏิพากย์ของเพลงซบสวายแปง พบในเพลงซบสวายแปงประเภทเพลงซบเกี่ยวสาว-หนุ่ม

เมื่อพิจารณาในเรื่องบทบาทหน้าที่ของเพลงซบสวายแปง พบว่า ในอดีต โอกาสที่หนุ่มสาวไทย โഴ่งต่างถิ่นต่างที่จะพบกันมีไม่มากนัก ประเพณีอื่นก่อน จึงทำหน้าที่เพื่อให้หนุ่มสาวได้มาพบกันในเดือนห้า ซึ่งตรงกับเดือนเมษายนและอยู่ในช่วงสงกรานต์พอดี ในประเพณีอื่นก่อน เพลงซบสวายแปงก็มีหน้าที่สำคัญเป็นสะพานเชื่อม การสื่อสาร ความสัมพันธ์ และสื่ออารมณ์ความรู้สึกของหนุ่มสาว ระหว่างที่ใช้เพลงซบสวายแปงผูกใจของกันและกัน แต่ปัจจุบัน หนุ่มสาวพบกันมากขึ้น เช่น เจอกันในระบบของการเรียนการศึกษา การทำงาน การท่องเที่ยว กิจกรรมบันเทิง และการสื่อสารกันในโลกอินเทอร์เน็ต อย่างเครือข่ายสังคมเฟสบุ๊ค เป็นต้น ทำให้บทบาทและหน้าที่ของเพลงซบสวายแปง ที่จะเป็นสายสัมพันธ์เชื่อมกันประเพณีอื่นก่อนอย่างในอดีตก็หมดไป คงเหลือไว้แต่เรื่องราว และความทรงจำที่ได้จดบันทึกและเล่าสืบต่อกันมา